

Brześć-Lit. M. pow. gub. grodzieńskiej. Powiat brzeski zajmuje zachodnią część gub. grodzieńskiej. Powierzchnia powiatu wynosi 4299,7 wiorst kw. czyli 447.885 dziesięcin. W roku 1908 liczono w powiecie (z wyjątkiem Brześcia) 187,010 mieszkańców.

Brześć Litewski, zwany tak dla odróżnienia od Brześcia Kujawskiego, leży nad Bugiem, przy ujściu rzeki Muchawca i Szlajerki, o 203 wiorsty od Grodna i 200 w. od Warszawy, przy zbiegu 6 linji kolejowych. Jest

to miasto nie tylko wybitne pod względem strategicznym i ekonomicznym, ale zarazem jedno z nader starożytnych w kraju. Było tu rozgraniczenie plemienia Bużan, zajmującego obydwie brzozy Bugu, od jego źródeł i Jacewicy, siedzącej poniżej w stronę Narwi. Była tu niewątpliwie w czasach zamierzchłych osada lub nawet gród obronny. Następnie Brześć stał się przedmiotem ciągłych walk pomiędzy książętami ruskimi i polskimi. Ostatecznie objęli go w posiadanie książęta wołyńscy. W począt-

ku XIV wieku Brześć przeszedł pod panowanie Litwy. Witold przyłożył się bardzo do podniesienia tego miasta. Położony na pograniczu Polski i W. ks. Litewskiego, Brześć był często miejscem wzajemnych obrad obu narodów, a jednocześnie wzrastał w znaczenie. Zygmunt I i Zygmunt August obdarzają miasto przywilejami, lecz najbardziej się przyczynił do pomyślności miasta Mikołaj Radziwiłł Czarny. Jako gorliwy kalwin, założył on tu zbór kalwiński i wyborną drukarnię, z której w r. 1569 wyszła słynna biblia Radziwiłłowska. Za czasów Zygmunta III wpływ jezuitów dał się odczuć w Brześciu. Poczęły się wznosić jeden za drugim wspaniałe klasztory: Bernardynów, Jezuitów, Trynitarzy. Kolegium jezuickie ze szkołami wznosił tu sławny Lew Sapieha, kanclerz litewski. Rozgłosu historycznego nabył Brześć najbardziej dzięki odby- tym w jego murach trzech synodach duchowieństwa greckiego w latach 1590, 1594 i 1596, których skutkiem była pamiętna unja dwóch obrzędów, wschod-

niego i zachodniego, znana pod imieniem unji brzeskiej. Dla utwierdzenia tej unji metropolita Rudzki założył tu w r. 1629 klasztor Bazyljanów. Za Jana Kazimierza, po wojnach szwedzkich powstały tu nowe klasztory: Bernardynek, Brygitek i Dominikanów. Za czasów Rzplitej, Brześć stanowił w hjerarchji łacińskiej sufraganię biskupstwa łuckiego, w greckiej zaś biskupstwa włodzimierskiego. Ukaz z r. 1797 ustanowił djecezję brzeską, unicką, która przetrwała do r. 1839. Brześć był stolicą obszernego województwa brzeskolitewskiego.

W r. 1831 przetworzono Brześć na pierwszorzędną fortecę. Powstała ona na miejscu dawnego miasta, na prawym brzegu Muchawca. Kościół i klasztor Bernardynów i Bernardynek przeobiono na korpus kadetów, Augustjanów—na kancelarję inżynierów fortecznych, Trynitarzy, Brygitek, Jezuitów i Bazyljanów na rozmaite inne ubikacje forteczne. Kościół farny, trzy cerkwie unickie, klasztor prawosławny i kościół kalwiński zostały zupełnie zniszczone. Pozostał tylko były kościół Dominikański, jako jedyny ślad dawnego Brześcia, przeznaczony odtąd na farę. Po takim przekształceniu na twierdzę starego Brześcia, o ćwierć mili od niego powstało nowe przedmieście Kobryńskie, z drugiej zaś strony przedmieście Wołyńskie.

Nowe miasto ulegało kilkakrotnym pożarom, ale po każdej klęsce odbudowywało się szybko. Dzięki swemu położeniu, jako stacji węzłowej sześciu linii kolejowych oraz jako punktu, łą-

czącego komunikację wodną Wisły z Dnieprem, Brześć pod względem handlowym zajmuje jedno z pierwszych miejsc w kraju. Jednocześnie rozwija się przemysł. Fabryk i zakładów przemysłowych liczone tu w r. 1907—78, zatrudniających około 600 robotników, z produkcją roczną 354.720 rubli. Ludność w roku 1907 wynosiła 46.181 osób płci obojej.

Z zakładów naukowych istnieją tu: gimnazja rządowe, męskie i żeńskie, tudzież dwa progimnazjum żeńskie sześć i pięcioklasowe. Z instytucji społecznych: Tow. Dobroczynności, Tow. Wz. Kred., Mosk. Bank Międzynarodowy, Brzeskie Tow. Rolnicze.